

Narzędzia humanistyki cyfrowej w pracy tłumacza przysięgłego: aspekty genologiczne oraz socjolingwistyczne

Edyta WIĘCŁAWSKA, dr hab. prof. UR

Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszów

ewieclawska@ur.edu.pl

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0798-1940>

Abstrakt: W artykule zwrócono uwagę na istotną rolę narzędzi humanistyki cyfrowej w kształceniu i pracy tłumacza. Wskazano, że kompetencje cyfrowe można z powodzeniem rozwijać np. w pracy z korpusami językowymi, które umożliwiają zapoznanie się ze znacznie szerszym zakresem informacji językowych i pozajęzykowych (kontekst, uwarunkowania genologiczne). Przedstawienie konkretnych przykładów zostało poprzedzone krótką analizą uwarunkowań kształcenia tłumaczy. Autorka podkreśla, że model kompetencji tłumaczeniowych podlega ewolucji w związku ze zmieniającymi się warunkami rynkowymi oraz możliwościami edukacyjnymi. Wskazuje, iż doskonalenie kompetencji cyfrowych stanowi stały element modelu kompetencji tłumaczeniowej i jest bezpośrednio lub pośrednio komunikowanym wymogiem praktyki tłumaczeniowej w wielu krajach.

Słowa kluczowe: kompetencje cyfrowe, socjolingwistyka, tłumaczenie prawnicze, wariantywność frazeologiczna, kształcenie ustawiczne

**Translators' tools offered by digital humanities:
genre-related and sociolinguistic aspects**

Abstract: This paper focuses on significant role of digital tools in translators' training. It is claimed that digital competences may be successfully developed, for example by working with language corpora that introduce us to markedly wider range of linguistic and extralinguistic information (context, generic profile). Presentation of specific cases is preceded by a short discussion on legal factors concerning translators' competence requirements. It has been noted that the translation competence models has been evolving over years, which is due to changing market-related conditions and extending educational possibilities. It is also emphasised that developing digital competences in the population of translators and translation trainees constitutes a stable element of the translation competence requirement and it is stipulated by relevant legal regulations in many countries, whether explicitly or implicitly.

Keywords: digital competence, sociolinguistics, legal translation, phraseological variantivity, lifelong learning

Wprowadzenie

Pojęcie humanistyki cyfrowej jest definiowane w literaturze przedmiotu w odniesieniu do konkretnych analiz, tj. narzędzi, celów oraz materiałów badawczych, lub bardziej ogólnie, w sposób określający pewien zakres zasobów metodologicznych oraz kategorie hipotez, bez odniesienia się do konkretnej materii poddanej analizie językowej. W pierwszym przypadku – obok DH – używa się również terminów *computational stylometry* (Oakes, 2009, s. 18) oraz *computational stylistics* (Frontini i in., 2018, s. 167) dla podkreślenia kategorii badanych hipotez, dotyczących zagadnień stylometrycznych lub konkretnych indywidualnych cech stylu autorskiego. Humanistyka cyfrowa jest więc w tym podejściu paradygmatem metodologicznym ukierunkowanym na określone cele badawcze, osiągane przy pomocy narzędzi umożliwiających frekwencyjną obróbkę danych.

W drugim przypadku pojęcie humanistyki cyfrowej jest definiowane ogólniej. W tym ujęciu jest to makrodyscyplina, która obejmuje: zastosowanie statystyki do analizy dorobku kulturowego; metodologie językoznawcze i argumentację opartą na analizie rozkładu częstotliwości zmiennych, umożliwiające identyfikację wariacyjności

schematów językowych właściwych różnych społecznościom; analizę zdigitalizowanych wytworów pracy intelektualnej człowieka; analizy oparte na języku używanym w opozycji do wyidealizowanych modeli językowych (Maci i Sala, 2022; Nyhan i Flinn, 2016, s. 1). W kręgu takiego ogólnego rozumienia pojęcia humanistyki cyfrowej powstają prace dotyczące różnorodnych jego aspektów, począwszy od zastosowania narzędzi sztucznej inteligencji, po użycie zaawansowanych metod obróbki danych ilościowych (Adiguzel i in., 2023; Tieber i Baumgar, 2024; Barrot, 2023).

Chociaż część praktyczna tekstu zawiera omówienie danych korpusowych, dyskusja zaprezentowana w niniejszym artykule deklaruje w tytule przynależność do nurtu humanistyki cyfrowej (*digital humanities*), z uwagi na (i) ogólniejszy zasięg tego pojęcia i powszechność jego użycia w kontekście kompetencji cyfrowych oraz (ii) dlatego, że prezentowany tutaj jest sposób wizualizacji danych korpusowych, który wychodzi poza zakres czystego językoznawstwa korpusowego (por. wielowymiarowa analiza korespondencji/Rysunek 2). Warto również wspomnieć, że przyjmuje się, iż praca na tzw. korpusach niestrukturyzowanych (*'unstructured' datasets*) mieści się w paradygmacie humanistyki cyfrowej, a nie w obrębie podejścia czysto korpusowego (Wissik i in., 2022). Autorka zakłada, iż zaprezentowany poniżej dydaktyczny kierunek badawczy (socjolingwistyczne profilowanie języka w użyciu) może być skutecznie transplantowany na grunt korpusów niestrukturyzowanych, ale wymaga to od użytkowników bardziej zaawansowanych kompetencji cyfrowych.

Niniejszy artykuł ma na celu: (i) określenie zasadności kształcenia tłumaczy i dokształcania praktyków tłumaczy w obszarze kompetencji cyfrowych w kontekście zmieniających się uwarunkowań materialno-prawnych oraz obowiązujących modeli kompetencji tłumaczeniowych, a także (ii) przedstawienie dwóch możliwości zastosowania korpusów do wyszukiwania informacji socjolingwistycznych oraz genologicznych w zakresie terminologii specjalistycznej.

Kompetencje cyfrowe w modelach kompetencji tłumaczeniowych

Pojęcie humanistyki cyfrowej bywa często omawiane w kontekście kompetencji tłumaczeniowych, co jest też przedmiotem niniejszych rozważań. Kompetencje cyfrowe są wymieniane jako jedna z pięciu lub sześciu mikrokompetencji tłumaczeniowych, w zależności od typologii takowych. Ponieważ tym samym mikrokompetencjom tłumaczeniowym przypisuje się różnorakie deskryptory, autorka wyodrębnia pięć obszarów integrujących najczęściej stosowane kategoryzacje w jeden schemat terminologicznie niezwiązany z żadnym konkretnym modelem. Tak więc kompetencje cyfrowe będące tematem niniejszego artykułu są określane mianem instrumentalnych, technologicznych, a ich wspólnym mianownikiem jest to, że mieszczą się w obszarze technicznym (Prieto Ramos, 2011, 2024a, 2024b; *technological*, EMT, 2009)¹. Innymi obszarami kompetencji tłumaczeniowych są: obszar językowy (*bilingual*, PACTE, 2000, 2003; *language*, EMT, 2009; *communicative and textual*, Prieto Ramos, 2011; *language or communicative and textual*, Prieto Ramos, 2024a, 2024b); obszar kontekstu (*intercultural*, EMT, 2009 +² *thematic*, EMT, 2009; *extralinguistic*, PACTE, 2000, 2003; *thematic and cultural*, Prieto Ramos, 2011, 2024a, 2024b); obszar operacjonalizacyjny (*translation competence*, PACTE, 2000, 2003 + *strategic/procedural*, PACTE, 2000, 2003; *translation service provision*, EMT, 2009; *strategic or methodological*, Prieto Ramos, 2011, 2024a, 2024b); obszar osobowościowy (*psycho-physiological*, PACTE, 2000, 2003; *information mining*, EMT, 2009; MT literacy, EMT 2022; *interpersonal and professional management*, Prieto Ramos, 2011, 2024a, 2024b).

Niniejsza publikacja stanowi próbę potwierdzenia hipotezy, że kształcenie ogólnie pojętej kompetencji technicznej jest ważne nie tylko dlatego, iż narzędzia cyfrowe pozwalają na sięgnięcie po ciekawe, atrakcyjne formy uczenia, nauczania i doskonalenia umiejętności zawodowych, ale również w kontekście stwierdzonej efektywności ich wykorzystania oraz konieczności dopasowania się do wymogów rynku tłumaczeniowego i szeroko pojętej rzeczywistości. Mowa tutaj o postępującej cyfryzacji sposobów komunikowania się, w tym procedur administracyjnych, oraz o dynamicznie zmieniających się wymaganiach rynku tłumaczeniowego, na którym wzrasta

¹ Anglojęzyczne ekwiwalenty wskazują na różnorodną terminologię odnoszącą się do tego samego desygnatu.

² '+' oznacza, iż w danej typologii pojawiły się dwa pojęcia odnoszące się do tego samego obszaru.

zapotrzebowanie na teksty wykonane szybko i trafnie, z zachowaniem konwencji instytucjonalnych, co nakłada na tłumaczy konieczność korzystania z licznych korpusów, również tych nieustrukturyzowanych (Clarín).

Materialnoprawny kontekst doskonalenia kompetencji cyfrowych

Konieczność posiadania i doskonalenia kompetencji cyfrowych, rozumianych jako szeroko pojęta umiejętność (i) korzystania ze źródeł zdigitalizowanych w celu wyszukiwania informacji oraz (ii) posługiwania się narzędziami cyfrowymi, wynika z realiów rynku tłumaczeniowego, ale również pośrednio lub bezpośrednio z przepisów prawnych i/lub działalności organizacji zrzeszających tłumaczy. Na gruncie polskim ustawa o zawodzie tłumacza przysięgłego oraz Kodeks Zawodowy Tłumacza Przysięgłego (KZTP) narzucają na tłumaczy obowiązek ciągłego doskonalenia swoich umiejętności (art. 14 ustawy, art. 11 KZTP 2019)³. Nie mówi się wprost o konieczności działań podejmowanych w obszarze doskonalenia kompetencji cyfrowych, ale ten postulat wynika pośrednio z potrzeb rynku oraz profilu oferowanych przez TEPIŚ szkoleń. Podobne inicjatywy odnotowujemy w sąsiednich jurysdykcjach. W Niderlandach dla tłumaczy przysięgłych ustnych i pisemnych doszkalanie jest niezbędne do tego, aby pozostać wpisanym do Rejestru Tłumaczy Przysięgłych Ustnych i Pisemnych [Register beëdigde tolken en vertalers; Rbtv]. Obowiązek ten znany jest jako stałe kształcenie (PE – *permanente educatie*) i w jego ramach tłumacze muszą zdobyć określoną liczbę punktów w ciągu pięciu lat [BWbtv].

³Art. 14. 1. Tłumacz przysięgły jest obowiązany do: 1) wykonywania powierzonych mu zadań ze szczególną starannością i bezstronnością, zgodnie z zasadami wynikającymi z przepisów prawa; 2) zachowania w tajemnicy faktów i okoliczności, z którymi zapoznał się w związku z tłumaczeniem; 3) doskonalenia kwalifikacji zawodowych (ustawa o zawodzie tłumacza przysięgłego).

§ 11. Doskonalenie kwalifikacji zawodowych. Tłumacz przysięgły ma obowiązek stałego pogłębiania wiedzy i podnoszenia umiejętności językowych i translatorskich, poszerzania wiedzy specjalistycznej oraz wiedzy na temat krajowego i międzynarodowego obrotu prawnego tłumaczonych dokumentów, a także przepisów regulujących działalność tłumacza przysięgłego w zakresie niezbędnym do sumiennego i rzetelnego wykonania tłumaczenia (KZTP).

Podobne uregulowania znajdujemy w przepisach innych krajów. Księga V belgijskiego kodeksu sądowego (*Gerechdelijk Wetboek*; tłumaczenie własne), a konkretnie jego artykuły 555/6–555/16, regulują zasady dotyczące tłumaczy przysięgłych ustnych i pisemnych. W Belgii tłumacze przysięgli ustni i pisemni są zobowiązani do ciągłego doskonalenia zawodowego oraz do corocznego informowania Federalnej Służby Publicznej ds. Sprawiedliwości (*Federale Overheidsdienst Justitie*) o odbytych szkoleniach.

Kwestią, którą należy wziąć pod uwagę, jest też przygotowana w Polsce reforma sądownictwa. Mowa tutaj o opracowanym przez Ministerstwo Sprawiedliwości programie Cyfrowy Sąd. Pilotażowe projekty programu są już wprowadzane, obejmując takie moduły, jak: Cyfrowy Sąd i Digitalny Asystent Sędziego (w trakcie wdrożenia), Cyfrowy Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów, Elektroniczne Postępowanie Upominawcze 3.0 (Cydzik, 2025). W Niemczech powstają projekty ustaw dotyczące podobnych inicjatyw, wprowadzających np. postępowanie cywilne przy wykorzystaniu środków komunikacji na odległość (*Bundesverband der Dolmetscher und Übersetzer*, 2025a). Inicjatywy te są popierane przez organizacje reprezentujące tłumaczy (np. BDÜ).

Der BDÜ begrüßt die Bestrebungen zur Digitalisierung der Justiz und damit auch die zu erwartenden Effizienzsteigerungen in der Kommunikation und der Verwaltung von Verfahren sehr – unter der Bedingung, dass auch Verfahren unter Einbeziehung von Übersetzerinnen, Übersetzern, Dolmetscherinnen und Dolmetschern für Laut- und Gebärdensprachen erprobt und evaluiert werden. (...) Für uns ist es jedoch von herausragender Bedeutung, dass anschließend eine einzige Kommunikationsplattform eingeführt und tatsächlich auch in allen Bundesländern zur Anwendung kommt.⁴

⁴ „BDÜ z dużym zadowoleniem przyjmuje do wiadomości starania mające na celu cyfryzację Wymiaru Sprawiedliwości oraz oczekiwany w związku z nimi wzrost wydajności komunikacji i zarządzania procesami, pod warunkiem że sprawdzone i ocenione zostaną również procedury z udziałem tłumaczy pisemnych, tłumaczy ustnych oraz tłumaczy języka migowego. (...) Ważne jest prowadzenie wspólnej platformy komunikacyjnej, która będzie używana we wszystkich krajach związkowych” (*Bundesverband der Dolmetscher und Übersetzer*, 2025b); tłumaczenie własne.

Nie ulega wątpliwości, że postępująca cyfryzacja procedur sądowych stanowi odrębny argument uzasadniający potrzebę kształcenia kompetencji cyfrowych, rozumianych w tym wypadku nie jako umiejętność prowadzenia badań czy wyszukiwania na potrzeby praktyki tłumaczeniowej, ale również jako zdolność operacyjna dotycząca poruszania się w środowisku cyfrowym, tj. korzystania z funkcjonalności, znajomości procedur w postępowaniach sądowych online, w tym tych związanych z cyberprzestępczością, poznania uwarunkowań technicznych itp. Istotnym czynnikiem staje się dodatkowo konieczność bardziej wnikliwego przestrzegania zgodności i konsekwencji w przykładzie, z uwagi na zwiększające się oczekiwania w tym zakresie, co jest spowodowane migracją danych między systemami sądowymi. Tłumaczenia będą więc musiały stać się częścią tych systemów, co nakłada na tłumaczy obowiązek zaznajomienia się z metodami przeszukiwania zbiorów danych.

Pojęcie korpusu językowego

Za jedno z najbardziej powszechnych narzędzi humanistyki cyfrowej można uznać korpusy językowe. Badania korpusowe i kształcenie korpusowe, w tym kształcenie tłumaczy opierające się na korpusach, stanowi jeden z głównych nurtów humanistyki cyfrowej. Obszar językoznawstwa korpusowego (*corpus linguistics*), zarówno w odniesieniu do akwizycji języka, jak i innych obszarów badawczych, notuje dynamiczny rozwój. W związku z wieloaspektowym zastosowaniem korpusów, szybkim rozwojem tego narzędzia i stosowaniem go w wielu kulturach językowych, akademickie definicje pojęcia są zróżnicowane. Wynika to z przyjęcia różnej perspektywy zastosowania korpusów czy stopnia ogólności opisu. Definicje te uzupełniają się wzajemnie, stanowiąc zapis ewolucji badań i wykorzystania korpusów na przestrzeni ostatnich lat.

Jedna z najczęściej cytowanych i najstarszych definicji, którą można wywieść z publikacji Sinclair (1996), to opis korpusu jako zbioru tekstów cechującego się: uporządkowaniem, systemową selekcją według określonych kryteriów oraz reprezentatywnością dla określonego środowiska komunikacyjnego (Sinclair, 1996). Nieco węższa definicja wskazuje, że korpusy językowe to zbiory cyfrowych tekstów, które zostały stworzone przez językoznawców w celach

analizy językoznawczej. Wiele korpusów nie jest już kompilowanych według tradycyjnych procedur i następnie cyfryzowanych, lecz powstaje poprzez recykling istniejących zasobów cyfrowych. Nie tylko językoznawstwo, ale wszystkie nauki, które pracują z danymi językowymi, operują w uniwersum zdygitalizowanych tekstów, do którego coraz częściej włączane są multimodalne dane językowe (Mair, 2018, s. 27).

Współcześnie wskazuje się również na kryteria, jakie powinien spełniać korpus językowy. Należą do nich: ilość, jakość, prostota, udokumentowanie, reprezentatywność, skończona wielkość, format elektroniczny oraz odniesienie standardowe (McEnery i Wilson, 1996, za: Lewandowska-Tomaszyk, 2005, s. 27–28).

Warto wspomnieć o częstym myleniu korpusu jako zbioru tekstów z korpusem jako narzędziem do obróbki leksykalnej, które może, ale nie musi zawierać w sobie gotowy korpus. Takim narzędziem jest np. Sketch Engine, który umożliwia przetwarzanie i wyszukiwanie na gotowych zestawach danych lub oferuje jedynie środki do prowadzenia analizy ilościowej i pracy dydaktycznej. W kontekście szerokiego zakresu pojęciowego terminu humanistyka cyfrowa badania korpusowe można uznać jako mieszczące się w jej granicach.

Zasady zastosowania korpusów do prostego wyszukiwania słów kluczowych z bezpośrednim kontekstem językowym są już powszechnie znane i uznane jako metody alternatywne do pracy z tradycyjnymi źródłami leksykograficznymi i skuteczniejsze od nich. Wskazuje się na korzyści płynące z wykorzystania tej funkcjonalności. Pojawiły się również postulaty prowadzenia badań w oparciu o bardziej złożone formuły, wykraczające poza reguły wyrażeń regularnych, często budowane na różnych poziomach abstrakcji, tj. poprzez połączenie poziomu słowa, lemmy oraz indeksów, np. części mowy. Oznacza to, iż możliwe jest niedostępne dla tradycyjnych źródeł pozyskanie danych sekwencji strukturalnie niekompletnych (ngrams), w tym struktur nieciągłych, takich jak np. concgrams (Grabowski, 2015).

Przykładowe zastosowania korpusu językowego w pracy tłumacza

Realizacja celu nr 2 polegającego na wskazaniu zastosowania korpusów do wyszukiwania zaawansowanych informacji dotyczących terminologii specjalistycznej jest zoperacjonalizowana poprzez rekonstrukcję profilu socjolingwistycznego i genologicznego określonych kategorii struktur językowych. Ta wiedza wydaje się niezbędna do adekwatnego tłumaczenia i tutaj korpusy można uznać za jedyne skuteczne narzędzia kształcenia tego obszaru kompetencji językowych (por. model kompetencji tłumaczeniowych). Proponowane ćwiczenia pozwalają tłumaczom na skuteczne rozwiązanie problemów tłumaczeniowych związanych z pluricentryzmem językowym oraz gatunkową determinacją ekwiwalentów.

Wybór korpusu tekstów z zakresu prawa handlowego oraz prezentowanego materiału językowego był podyktowany odpowiednim zakresem anotacji tego korpusu, który został skompilowany z materiałów własnych i poddany wcześniej szerokiej obróbce. Pozwala to wskazać na doniosłą rolę umiejętności tłumaczy w zakresie zarządzania własną bazą danych, również w celu wykorzystania jej jako korpusu, w tym w procesie samokształcenia.

Przedmiotem kwerendy korpusu były zwroty szeregowe definiowane jako „zestawienie dwóch wyrazów o tym samym wzorze odmiany, które są połączone syntaktycznie i powiązane semantycznie” (Gustafsson, 1984, s. 123–141, za: Jopek-Bosiacka, 2006, s. 61; Więclawska, 2025). Materiał badawczy został pozyskany przy pomocy kwerendy prowadzonej pod nadzorem, tj. *supervised search*, w oparciu o dostępny poziom indeksowania: `([tag="J.*"] [word="|neither|nor|by|and|or"] {1,4} [tag="J.*"])`. Przykładowe wyniki wyszukiwania z dostępną informacją o kontekście są następujące:

#140 • 1 doc • UK • 1 • K • 2006 • 1 • 2006 • 2⁵

[...] to the documents on the file of the company in the custody of the Registrar of Companies, the company has been in continuous and unbroken existence since the date of its incorporation.</s><s>No action is currently being taken by the Registrar of Companies for [...]

#767 • 2 doc • UK • 1 • K • 2006 • 1 • 2007 • 4

[...] at the meeting shall be valid.</s><s>Any objection made in due time shall be referred to the chairman whose decision shall be final and

⁵ Podane metadane oznaczone kodami to: numer tokenu, id dokumentu, kraj, instytucja, płeć tłumacza, rok tekstu źródłowego, gatunek dokumentu, rok tłumaczenia, rodzaj tłumaczenia.

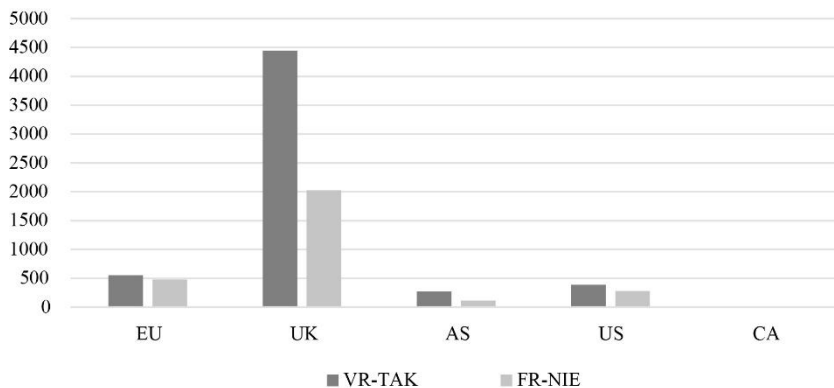
conclusive </s><s>59.</s><s>On a poll votes may be given either personally or by proxy.

W toku analizy (Więclawska, 2023) odkryto, że co do zasady stabilna struktura tej kategorii frazeologicznej, cechująca się stałą kolejnością elementów autosemantycznych, a także wysokim stopniem formułiczności, generuje formy oboczne. Analiza jakościowa materiału pozwala częściowo wyjaśnić tę różnicę na gruncie wysokiej produktywności frazeologicznej w globalnych wariantach języka angielskiego. Produktowność obejmuje zwroty szeregowy, co skutkuje powstaniem formuł wykraczających poza najbardziej klasyczne kategorie oraz formuł będących wariacją już istniejących struktur. Najczęściej jest to różnica w kolejności elementów autosemantycznych lub spójniku. Przykładami są tutaj: *duties and powers / powers and duties; firm or company / firms or companies czy attend and/or vote*.

Dane korpusowe dają się analizować w kontekście zależności pomiędzy kulturą prawną dokumentu źródłowego, z którego pochodzi fraza, a stopniem wariacyjności frazy. Poniższa grafika przedstawia owe zależności.

Rysunek 1.

Rozkład częstotliwości występowania wariacyjności wśród zwrotów szeregowych w kontekście kraju pochodzenia dokumentu

Źródło: opracowanie własne.

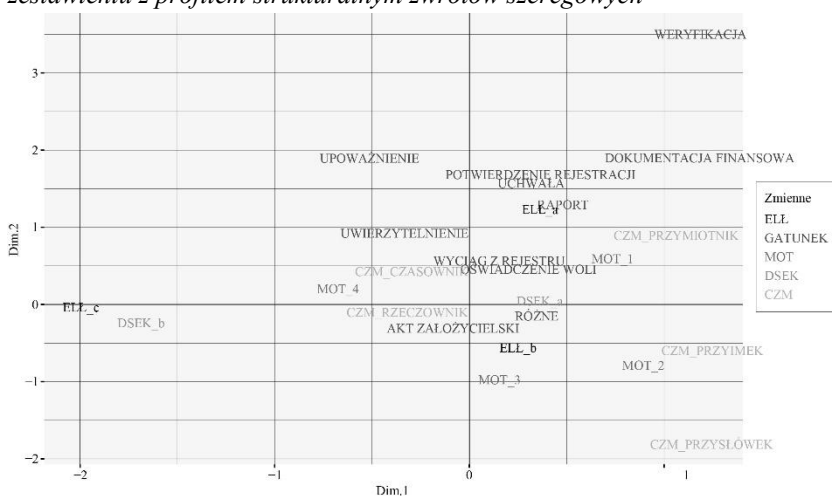
Wariacyjność motywowana czynnikiem diatopicznym została przeanalizowana w oparciu o materiał populacji związanej z Wielką Brytanią (UK), zestawiony z materiałem populacji spoza Wielkiej Brytanii (EU, AS, US, CA). Populacja drugiej z wymienionych grup

obejmuje podkategorie krajów wchodzących w skład Unii Europejskiej, Azji Stanów Zjednoczonych oraz Kanady. Różnice w tak dobranym zestawieniu materiału rozpatruje się nie tylko w perspektywie cech wyróżniających stylistykę dyskursu właściwego Wielkiej Brytanii, ale również – biorąc pod uwagę dokładne pochodzenie tekstów jako zestawienie tendencji w skali obejmującej globalny wariant języka angielskiego – w porównaniu do tradycji anglosaskiej. Z rysunku 1 wynika, że stopień wariacyjności kształtuje się na podobnym poziomie w przypadku materiału językowego z krajów Unii Europejskiej, podczas gdy dysproporcja ta jest większa w przypadku populacji zwrotów szeregowych o proveniencji brytyjskiej i azjatyckiej. Takie dane świadczą o większym reżimie językowo-instytucjonalnym w populacji zakwalifikowanej jako kategoria Unii Europejskiej.

Kolejnym ciekawym obszarem badawczym jest zależność pomiędzy profilem strukturalnym frazy a przynależnością do określonego gatunku. Rysunek 2 obrazuje wielowymiarową analizę korespondencji, która przedstawia informacje na temat tych zależności.

Rysunek 2.

Wielowymiarowa analiza korespondencji: perspektywa genologiczna w zestawieniu z profilem strukturalnym zwrotów szeregowych

Źródło: opracowanie własne.

Materiał badawczy skategoryzowano w odniesieniu do zmiennych strukturalnych: części mowy (CZM), motywacji

semantycznej (MOT), liczby elementów autosemantycznych (DSEK) oraz rodzaju elementu łączącego (ELŁ). Pojęcie typu, który został wyróżniony poprzez odwołanie się do określonej cechy strukturalnej (typ strukturalny), skonstruowano w oparciu o następujące cechy wartości zmiennych: rzeczownikowe (CZM_rzeczownik), czasownikowe (CZM_czasownik), przymiotnikowe (CZM_przymiotnik), przysłówkowe (CZM_przysłówek) oraz przyimkowe zwroty szeregowe (CZM_przyimek); zwroty motywowane synonimicznie (MOT_1), antynomicznie (MOT_2), pary gramatyczne w klasie zwrotów szeregowych (MOT_3) oraz ciągi sekwencyjne w klasie zwrotów szeregowych (MOT_4); sekwencje dwu- (DSEK_a) lub trzy-, cztero- oraz pięcioelementowe (DSEK_b); jednostki łączone spójnikami *and* (ELŁ_a), *or* (ELŁ_b), przecinkiem lub kombinacją różnych spójników (ELŁ_c). Dzięki rysunkowi można zaobserwować zależności między wymienionymi cechami strukturalnymi. Dla przykładu przymiotnikowe sekwencje w klasie zwrotów szeregowych są relatywnie często łączone przez *and*, podczas gdy w dłuższych sekwencjach tego typu (DSEK_b) zauważa się silną korelację ze zmienną wskazującą na inne spójniki lub ich zestawienia.

W toku analizy ilościowej zauważa się również występowanie różnych typów wyróżnionych w oparciu o cechę strukturalną i obejmujących: zwroty szeregowe właściwe, tj. synonimicznie motywowane (*binomials proper*), jednoznaczne zwroty szeregowe łączone spójnikiem *and* (*true binomials*), prototypowe zwroty szeregowe, tj. sekwencje rzeczownikowe (*prototypical binomials*), oraz kluczowe zwroty szeregowe, cechujące się stałą kolejnością elementów autosemantycznych, a także wysokim stopniem formułczości (*core binomials*).

Ujęcie genologiczne pozwala zidentyfikować dynamikę rozkładu zwrotów szeregowych w wyróżnionych gatunkach, do których zaliczono: potwierdzenie rejestracji, wyciąg z rejestru, akt założycielski, oświadczenie woli, dokumentację finansową, raport, uwierzytelnienie, upoważnienie, potwierdzenie i uchwałę. Wyodrębniono też kategorię „różne”, do której należą marginalne ilościowo i nietypowe dla dyskursu rejestracji spółek prawa handlowego teksty reprezentujące pojedyncze gatunki (np. potwierdzenia bankowe i umowy cywilnoprawne). Wynik analizy ilościowej wskazuje na to, że objęta badaniem anglojęzyczna populacja zwrotów szeregowych stanowi zbiór homogeniczny, jeśli chodzi o rodzaje gatunków. Na tej podstawie można wyciągnąć jednoznaczny

wniosek o skłonności poszczególnych gatunków do budowania swojego dyskursu w oparciu o zwroty szeregowe. Tak więc dokumentacja finansowa pozostaje w relatywnie dużej odległości od innych gatunków i zmiennych strukturalnych, co świadczy o stosunkowo małej reprezentacji zwrotów szeregowych w tych tekstach. Sytuacja wygląda odmiennie w przypadku uwierzytelnień oraz aktów założycielskich, gdzie dostrzegamy relatywnie mocną zależność z populacją dwuelementowych rzeczownikowych lub czasownikowych zwrotów szeregowych, które są motywowane relacją semantyczną komplementarności.

Omawiany wyżej materiał wskazuje na efektywność wykorzystania określonych sposobów wizualizacji zależności pomiędzy danymi korpusowymi. Potwierdza to zasadność definiowania pojęcia narzędzi humanistyki cyfrowej jako obejmującego nie tylko korpusy, ale wszelkie narzędzia do obróbki leksykalnej umożliwiające skuteczną wizualizację zależności, a co za tym idzie selekcję i kategoryzację treści dydaktycznych.

Podsumowanie

Przesunięcie punktu ciężkości na wykorzystanie korpusów językowych w obszarze dydaktyki i praktyki tłumaczeniowej wynika z dynamiki otaczającego nas świata, w tym pojawiających się nowych kierunków obrotu prawnego lub jego intensyfikacji. Związana z ogólnym rozwojem ekonomicznym intensyfikacja obrotu transgranicznego wprowadza wciąż nowe podmioty, a tym samym inne konwencje i wartości językowe. W takich okolicznościach rosną oczekiwania co do dokładności przekładu i uwzględnienia rozróżnień socjolingwistycznych oraz gatunkowych, co pociąga za sobą konieczność kształcenia kompetencji cyfrowych zarówno u studentów kierunków tłumaczeniowych, jak i praktykujących tłumaczy.

Na kwestię wykorzystania narzędzi humanistyki cyfrowej należy spojrzeć z perspektywy technologicznej. Rosnący postęp w tym obszarze, wprowadzane ciągle nowe narzędzia czy cyfryzacja postępowań sądowych nakładają na tłumaczy wymóg posiadania kompetencji w zakresie korzystania ze zbiorów zdigitalizowanych oraz funkcjonowania w środowisku cyfrowym (uczestnictwo w rozprawie prowadzonej w formie zdalnej). W praktyce widzimy, iż ten obszar

kompetencji jest często objęty skierowanymi do tłumaczy ofertami doksztalcania. Jak już stwierdzono wyżej, w niektórych krajach obowiązek samodoskonalenia przez tłumaczy jest normatywnie uregulowany i ukierunkowany na kompetencje cyfrowe. Jednakże, nawet pomimo pojawiających się opinii dotyczących negatywnego wpływu AI na kompetencje zawodowe⁶, świadomość podnoszenia swoich kompetencji w tym obszarze jest powszechna również poza tymi jurysdykcjami z uwagi na istotną wartość dodaną pracy z narzędziami humanistyki cyfrowej. Wskazuje się, iż optymalizują one czas realizowania zleceń, podnoszą jakość wykonywanych tłumaczeń ze względu na możliwość zachowania spójności z konwencjami instytucjonalnymi (migracja danych) oraz precyzję na gruncie socjolingwistycznym. Taka tendencja jawi się jako konieczność, w szczególności z uwagi na rosnące wymagania technologiczne, jeśli chodzi o środowisko pracy tłumacza. Pojawia się dostęp do tzw. korpusów nieustrukturyzowanych (Wissik i in., 2022), które będą wymagały większej świadomości i sprawności technologicznej oraz umiejętności patrzenia na gramatykę języka naturalnego przez pryzmat mechaniki narzędzi do obróbki leksykalnej.

Oświadczenie o konflikcie interesów

Autorka oświadcza, że nie istnieje żaden konflikt interesów. W przypadku pojawienia się konfliktów w przyszłości autorka niezwłocznie poinformuje o tym redakcję czasopisma.

Oświadczenie dotyczące wykorzystania SI

Autorka oświadcza, że przedstawiona treść naukowa została w całości opracowana samodzielnie, natomiast wykorzystanie narzędzi sztucznej

⁶ Jest to odniesienie do pojęcia erozji kompetencji rozumianej jako obniżenie poziomu kwalifikacji w związku z przenoszeniem złożonych zadań na maszyny (Ferdman 2026).

inteligencji (AI) miało charakter wyłącznie pomocniczy i ograniczało się do wsparcia w zakresie korekty językowej tekstu.

Bibliografia

- Adiguzel, T., Kaya, M. H., Cansu, F. K. (2023). Revolutionizing education with AI: Exploring the transformative potential of ChatGPT. *Contemporary Educational Technology*, 15(3), ep429. <https://doi.org/10.30935/cedtech/13152>
- Barrot, J. S. (2023). Using ChatGPT for second language writing: Pitfalls and potentials. *Assessing Writing*, 57, 100745.
- Cydzik, S. (2025). *Cyfrowy sąd. Ministerstwo Sprawiedliwości przedstawiło plan.* <https://www.rp.pl/sady-i-trybunaly/art41967541-cyfrowy-sad-ministerstwo-sprawiedliwosci-przedstawilo-plan>
- Bundesverband der Dolmetscher und Übersetzer – BDU. (2025a). *Digitalisierung in der Justiz: BDÜ mit fachlichem Input im Rechtsausschuss des Bundestags.* Pobrane 12 stycznia 2025 z: <https://bdue.de/aktuell/news-detail/digitalisierung-in-der-justiz-bdue-mit-fachlichem-input-im-rechtsausschuss-des-bundestags>
- Bundesverband der Dolmetscher und Übersetzer – BDU. (2025b). *Stellungnahme des Bundesverbandes der Dolmetscher und Übersetzer e. V. (BDÜ) zum „Entwurf eines Gesetzes zur Entwicklung und Erprobung eines Online-Verfahrens in der Zivilgerichtsbarkeit“.* BT-Drs. 21/1509. https://bdue.de/fileadmin/files/PDF/Positionspapiere/BDUe_Stellungnahme_GE_Online-Zivilverfahren_2025.pdf
- EMT Expert Group. (2009). *Competences for professional translators, experts in multilingual and multimedia communication.* Brussels: European Commission. http://ec.europa.eu/dgs/translation/programmes/emt/key_documents/emt_competences_translators_en.pdf
- EMT Expert Group. (2022). *EMT Competence Framework 2022.* Brussels: European Commission. https://commission.europa.eu/system/files/2022-11/emt_competence_fw_2022_en.pdf

- Ferdman, A. (2026). AI deskilling is a structural problem. *AI & Soc* 41, 3001–3013 <https://doi.org/10.1007/s00146-025-02686-z>
- Frontini, F., Boukhaled, M. A., Ganascia, J.-G. (2018). Approaching French theatrical characters by syntactical analysis: a study with motifs and correspondence analysis. W: D. Legallois, T. Charnois, M. Larjavaara (red.), *The Grammar of Genres and Styles: From Discrete to Non-Discrete Units* (s. 118–139). Walter de Gruyter.
- Grabowski, Ł. (2015). *Phraseology in English Pharmaceutical Discourse; A Corpus-driven Study of Register Variation*. Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Gustafsson, M. (1984). The syntactic features of binomial expressions in legal English. *Text*, 4(1–3), 123–141.
- Jopek-Bosiacka, A. (2006). *Przekład prawny i sądowy*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- KZTP (2019). *Kodeks Zawodowy Tłumacza Przysięgłego*. Warszawa: Polskie Towarzystwo Tłumaczy Przysięgłych i Specjalistycznych Tepis.
- Lewandowska-Tomaszczyk, B. (red.) (2005). *Podstawy językoznawstwa korpusowego*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Maci, S., Sala, M. (2022). Corpus linguistics and translation tools for digital humanities: an introduction (s. 11–16). W: S. Maci, M. Sala (eds.), *Research Methods and Applications*. Bloomsbury Academic.
- Mair, Ch. (2018). Erfolgsgeschichte Korpuslinguistik? W: M. Kupietz, T. Schmidt (red.), *Korpuslinguistik* (s. 5–27). Walter de Gruyter.
- McEnery, A.M., Wilson, A. (1996). *Corpus Linguistics*. Edinburgh University Press.
- Nyhan, J., Flinn, A. (2016). *Computation and the Humanities. Towards an Oral History of Digital Humanities*. Springer Nature.
- Oakes, M. P. (2009). Corpus linguistics and stylometry. W: A. Lüdeling, M. Kytö (red.), *Corpus Linguistics. An International Handbook* (s. 1–21). Walter de Gruyter.
- PACTE. (2000). Acquiring Translation Competence: Hypotheses and methodological problems in a research project. W: A. Beeby, D. Ensinger, M. Presas (red.), *Investigating Translation* (s. 99–106). John Benjamins.

- PACTE. (2003). Building a Translation Competence model. W: F. Alves (red.), *Triangulating Translation: Perspectives in Process Oriented Research* (s. 43–66). John Benjamins.
- Prieto Ramos, F. (2011). Developing Legal Translation Competence: An Integrative Process-Oriented Approach. *Comparative Legilinguistics – International Journal for Legal Communication*, 5, 7–21. <https://doi.org/10.14746/cl.2011.5.01>.
- Prieto Ramos, F. (2024a). Revisiting translator competence in the age of artificial intelligence: the case of legal and institutional translation. *The Interpreter and Translator Trainer*, 18(2), 148–173.
- Prieto Ramos, F. (2024b). Legal and institutional translator competence: developments and training implications. *The Interpreter and Translator Trainer*, 18(2), 139–147.
- Sinclair, J. (1996). The Search for Units of Meaning. *Textus*, 9, 75–106.
- Tieber, M., Baumgar, S. (2024). Mean machines? Sociotechnical (r)evolution and human labour in the translation and interpreting industry. *Perspectives*, 32(3), 379–390, <https://doi.org/10.1080/0907676X.2024.2346378>
- Więclawska, E. (2023). *Binomials in English/Polish Company Registration Discourse. The Study of Linguistic Profile and Translation Patterns*. Vandenhoeck and Ruprecht Verlage.
- Więclawska, E. (2025). Phraseology at the service of automatic text classification: Computational account of binomials in company registration discourse with translational implications. W: A. Małgorzewicz, P. Bąk, M. Gąska, J. Kuznik (red.), *Nauka o translacji: Paradygmaty – metodologie – metody. Translationswissenschaft: Paradigmen – Methodologien – Methoden. Science of Translation: Paradigms – Methodologies – Methods* (s. 33–48). Oficyna Wydawnicza ATUT – Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, Senfkorn Verlag Alfred Theisen.
- Wissik, T., Wessels, L., Fischer, F. (2022). The DH course registry: a piece of the puzzle in Clarin’s technical and knowledge infrastructure. W: D. Fišer, A. Witt (red.), *Clarín: The Infrastructure for Language Resources* (s. 389–408). Walter de Gruyter.

Akty prawne

Ustawa z dnia 25 listopada 2004 r. o zawodzie tłumacza przysięgłego, tj. Dz. U. 2019, poz. 1326. <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20042732702>

Gerechtigd Wetboek, Belgisch Staatsblad 10-10-1967; Nummer: 1967101052. <https://www.icodex.be/gerechtigd-wetboek>

BWbvt. Besluit permanente educatie Wbvt, Staatscourant van het Koninkrijk der Nederlanden; 23-07-2020; Staatscourant 2020, 3935 2. <https://wetten.overheid.nl/BWBR0027716/2010-06-09>